

Про одне сімейство субградієнтних алгоритмів з перетворенням простору

Микола Журбенко¹, Олексій Лиховид²

¹к. ф.-м. н., с.н.с, Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України, Проспект академіка Глушкова, 4003187, Київ, e-mail: zhurbnick@gmail.com

²н.с., Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України, Проспект академіка Глушкова, 4003187, Київ, e-mail: o.lykhovyd@gmail.com

У статті наведено короткий опис результатів розробки сімейства субградієнтних алгоритмів мінімізації з використанням операторів розтягу простору змінних ($r(\sigma)$ -алгоритмів). $r(\sigma)$ -алгоритми є модифікаціями r -алгоритму Н.З. Шора. На відміну від r -алгоритму, значення коефіцієнтів розтягу простору в $r(\sigma)$ -алгоритмах визначаються програмно під час виконання алгоритму. Суттєво, що в $r(\sigma)$ -алгоритмах немає необхідності використовувати процедуру одновимірної мінімізації за напрямком – алгоритми можна використовувати з постійним кроком у перетвореному просторі змінних.

Ключові слова: негладка оптимізація, субградієнтний алгоритм, перетворення простору, чисельна ефективність

Вступ. Понад 50 років тому було розроблено субградієнтний алгоритм мінімізації з розтягом простору у напрямку різниці двох послідовних градієнтів – r -алгоритм [1], [2]. Практика використання r -алгоритму показує, що і досі він є одним із найефективніших алгоритмів негладкої оптимізації. Проте теоретичне дослідження ефективності алгоритму не закінчено. Основна проблема теоретичного обґрунтування r -алгоритму полягає у узгодженому виборі значень коефіцієнтів розтягу простору та крокових множників. З метою подолання певною мірою цієї проблеми та спрощення чисельної схеми було розроблено сімейство модифікацій r -алгоритму з програмним вибором значень коефіцієнтів розтягу простору [3], [4], [5]. У доповіді буде надано коротку характеристику $r(\sigma)$ -алгоритмів та запропоновано нові елементи процедури управління значеннями коефіцієнтів розтягу.

1. Загальна схема субградієнтних алгоритмів з перетворенням простору

Загальна схема субградієнтних алгоритмів з перетворенням простору для задачі безумовної мінімізації субдиференційованої функції $f(x)$ в R^n полягає у наступному. Нехай A – невироджений лінійний оператор (невироджена матриця) в R^n . Нехай $\varphi(y) = f(A^{-1}y)$, $y = Ax$, $g(x) \in \partial f(x)$. Функцію $\varphi(y)$ можна розглядати як функцію $f(x)$ у перетвореному оператором A просторі: $Y = AX$. Множина субградієнтів $\partial g_\varphi(y)$ функції $\varphi(y)$ визначається співвідношенням $\partial \varphi(y) = A^{*-1} \partial f(x)$, яке визначає перетворення субградієнтів під час перетворення простору змінних [2]. Нехай на ітерації k методу отримана точка x_k та перетворення простору визначається невиродженим лінійним оператором $A_k : Y_k = A_k X_k$.

Точці x_k відповідає точка y_k перетвореного простору: $y_k = A_k x_k$. Для отримання наступного наближення x_{k+1} реалізуємо один крок субградієнтного спуску у перетвореному просторі (ітерація $k+1$):

$$y_{k+1} = y_k - h_k g_\varphi(y_k) / \|g_\varphi(y_k)\|, \quad (1)$$

де $g_\varphi(y_k) = A_k^{*-1} g_f(x_k)$, $g_f(x_k) \in \partial f(x_k)$. Застосувавши до (1) оператор A_k^{-1} , отримаємо

$$x_{k+1} = x_k - h_k A_k^{-1} A_k^{*-1} g_f(x_k) / \|A_k^{*-1} g_f(x_k)\|, \quad (2)$$

або

$$x_{k+1} = x_k - h_k B_k B_k^* g_f(x_k) / \|B_k^* g_f(x_k)\|, \quad (3)$$

де $B_k = A_k^{-1}$. На ітерації $k+1$ вибирається оператор T_k перетворення простору Y_k : $Y_{k+1} = T_k Y_k = T_k A_k X$. Таким чином, оператор перетворення на ітерації $k+1$ визначається оператором $A_{k+1} = T_k A_k$. Обернене перетворення $B_{k+1} = B_k T_k^{-1}$. Ітеративна процедура (3) породжує конкретні алгоритми при вказівці послідовностей h_k, T_k , оператора B_0 та початкової точки x_0 .

2. Обчислювальна схема г-алгоритму та г(σ)-алгоритмів

г-алгоритм. У г-алгоритмі в якості оператора перетворення простору T_k використовується оператор розтягу простору за напрямком [2]: $R_\alpha(\eta) = (\alpha - 1)\eta\eta^T + I$, де I – одинична матриця, $\eta \in R^n$, α – напрямок та коефіцієнт розтягу простору, $\|\eta\| = 1$, $\alpha \geq 0$. Зауважимо, що: $R_\alpha^{-1}(\eta) = R_\beta(\eta)$, $\beta = 1/\alpha$. Напрямок розтягу $\eta_{k+1} = (g_{k+1}^* - g_k^*) / \|g_{k+1}^* - g_k^*\|$, де g_{k+1}^*, g_k^* – субградієнти на ітераціях $k+1, k$ у перетвореному просторі Y_k . Значення коефіцієнтів розтягу простору α_k (параметр г-алгоритму) вибираються однаковими на всіх ітераціях: $\alpha_k = \alpha > 1$. На практиці рекомендується вибирати це значення порядку 2. Розмір крокового множника визначається процедурою мінімізації за напрямком $p_k = -B_k g_k^* / \|g_k^*\|$. Застосовувані процедури є досить грубою реалізацією алгоритму локалізації мінімуму за напрямком p_k [1], [2]. Основною вимогою при цьому є виконання умови $(p_k, g(x_{k+1})) \geq 0$ (ця умова забезпечує, що $\|g_{k+1}^* - g_k^*\| > 0$).

г(σ)-алгоритми. Обчислювальна схема г(σ)-алгоритмів переважно відповідає г-алгоритму. Відмінність полягає лише в наступному. Замість оператора розтягу [2] $R_\alpha(\eta) = (\alpha - 1)\eta\eta^T + I$, $\|\eta\| = 1$ буде використовуватися наступний оператор $\tilde{R}_\sigma(\tilde{\eta}) = \gamma_\sigma \sigma \tilde{\eta} \tilde{\eta}^T + I$, де $\tilde{\eta} \in R^n$; σ – нормуючий множник, $\sigma \in R^1, \sigma > 0$; γ_σ – додатне число. Число γ_σ визначається таким чином, щоб значення коефіцієнтів розтягу для всіх ітерацій були обмежені: $\alpha_k \leq \alpha_{\max}$. Тут $\alpha_{\max} \geq 1$ є вхідним параметром алгоритму. Параметр $\alpha_{\max}$ у попередніх версіях г(σ)-алгоритмів був відсутній.

На відміну від оператора $R_\alpha(\eta)$, вектор $\tilde{\eta}$ не нормовано, тобто виконання умови $\|\tilde{\eta}\|=1$ не вимагається. Легко бачити, що якщо $\tilde{\eta} \neq 0$, то $\tilde{R}_\sigma(\tilde{\eta}) = R_\alpha(\tilde{\eta}/\|\tilde{\eta}\|)$, де

$$\alpha = 1 + \gamma_\sigma \sigma \|\tilde{\eta}\|^2. \quad (4)$$

Зауважимо, що якщо $\tilde{\eta} = 0$, то $\alpha = 1$, $\tilde{R}_\sigma(\tilde{\eta}) = I$ (незалежно від множника σ).

Значення нормуючого множника σ визначатиметься на підставі двох послідовних субградієнтів g_{k+1}^*, g_k^* у перетвореному просторі (обчислених на ітераціях k і $k+1$): $\sigma_{k+1} = \sigma(g_{k+1}^*, g_k^*)$. Природною вимогою на функцію $\sigma(g_1, g_2)$ буде виконання умови: $\sigma(\mu g_1, \mu g_2) = \sigma(g_1, g_2) / \mu^2$, де $\mu \in R^1, \mu > 0$. Ця умова забезпечує незалежність роботи алгоритму від множника на цільову функцію. Різні варіанти алгоритму будуть визначатися вибором множника σ та значенням параметра $\alpha_{\max}$. Відмітимо, що $r(\sigma)$ -алгоритм з нормуючим множником $\sigma_0(g_1, g_2) = 1/\|g_2 - g_1\|^2$ та $\gamma_\sigma = 1$ фактично є r -алгоритмом з коефіцієнтом розтягу, що дорівнює 2. Зазначимо, що це значення рекомендується при використанні r -алгоритму.

Приклади нормуючих множників.

1. Алгоритм $r(\sigma_1)$: $\sigma(g_1, g_2) = 1/(\|g_1\|^2 + \|g_2\|^2)$; $\gamma_\sigma = (\alpha_{\max} - 1)/3$.
2. Алгоритм $r(\sigma_2)$: $\sigma(g_1, g_2) = 1/\max\{\|g_1\|^2, \|g_2\|^2\}$; $\gamma_\sigma = (\alpha_{\max} - 1)/4$.

Якщо в якості вектора $\tilde{\eta}$ вибирається вектор $\eta_{k+1} = g_{k+1}^* - g_k^*$ (за аналогією з r -алгоритмом), то ми отримуємо модифікації r -алгоритму з програмним визначенням значень коефіцієнтів розтягу простору (відповідно до формули (4)).

Особливий інтерес становить алгоритм з розтягом простору за напрямком різниці нормованих субградієнтів – r_n -алгоритм. У r_n -алгоритмі вектор $\tilde{\eta}_{k+1} = g_{k+1}^* / \|g_{k+1}^*\| - g_k^* / \|g_k^*\|$. Для цього алгоритму нормуючий множник σ можна покласти рівним 1: $\sigma_n(g_1, g_2) = 1$. При цьому $\gamma_\sigma = (\alpha_{\max} - 1)/4$.

Пояснимо зміст оператора $\tilde{R}_\sigma(\tilde{\eta})$ на прикладі r_n -алгоритму. З рівності (4) випливає, що $\alpha_{k+1} = 1 + (\alpha_{\max} - 1)(1 - \cos(\varphi_{k+1})) / 2$, де φ_{k+1} – кут між векторами g_{k+1}^*, g_k^* . Таким чином, значення коефіцієнта розтягу на ітерації r_n -алгоритму має тим більше значення, чим більший кут між векторами g_{k+1}^*, g_k^* . Максимальне значення коефіцієнта розтягу ($\alpha_{\max}$) досягається при куті, що дорівнює π . При куті, що дорівнює нулю, коефіцієнт розтягу дорівнює 1 (тобто фактично перетворення простору не виконується).

У $r(\sigma)$ -алгоритмах значення крокового множника можна визначати як і в r -алгоритмі – з урахуванням використання процедури одномірного спуску. Однак, суттєво, що $r(\sigma)$ -алгоритм можна використовувати без процедури спуску за напрямком, з постійним кроком у перетвореному просторі (параметр алгоритму). При цьому величина кроку у вихідному просторі на ітераціях алгоритму визначатиметься (опосередковано) тільки операторами перетворення, що використовуються. Зазначимо, що обчислювальна схема таких варіантів $r(\sigma)$ -алгоритмів значно простіша за схему r -алгоритму.

Для теоретичного обґрунтування збіжності $r(\sigma)$ -алгоритмів пропонується наступний їх варіант: максимальне значення коефіцієнта розтягу простору змінюється на ітераціях, тобто визначається послідовність $\alpha_{\max}(k)$. Для цієї послідовності виконуються такі умови:

$\alpha_{\max}(k) \geq 1$; $\alpha_{\max}(k) \rightarrow 1$ (коефіцієнти зменшуються); $\prod_{j=1}^k \alpha_{\max}(j) \rightarrow \infty$ (загальний розтяг простору не обмежено). Приклад такої послідовності: $\alpha_{\max}(k) = e^{c/k}$; $c > 0$. Зауважимо, що така послідовність асоціюється з послідовністю вибору крокових множників у класичному субградієнтному алгоритмі (крок прагне до нуля, сума кроків розходиться) [2].

У доповіді будуть представлені результати дослідження чисельної ефективності сімейства алгоритмів, що розглядається.

Висновки. $r(\sigma)$ -алгоритми є модифікаціями r -алгоритму. Обчислювальна схема $r(\sigma)$ -алгоритмів з постійним кроком суттєво простіше схеми r -алгоритму. Величини коефіцієнтів розтягу простору на ітераціях $r(\sigma)$ -алгоритмів не постійні, вони обчислюються у процесі його роботи. Алгоритми можуть використовуватися з постійним кроковим множником у перетвореному просторі. Чисельні експерименти показали досить високу ефективність $r(\sigma)$ -алгоритмів. Їхня ефективність не поступається ефективності r -алгоритму. Результати дослідження чисельної ефективності показують, що найбільш ефективним варіантом із сімейства $r(\sigma)$ -алгоритмів є r_n -алгоритм.

Роботу частково підтримано грантом Volkswagen Foundation (грант № 97775).

Література

- [1] Шор Н.З., Журбенко Н.Г. Метод минимизации, использующий операцию растяжения пространства в направлении разности двух последовательных градиентов. *Кибернетика*. 1971. №3. С. 51–59.
- [2] Shor N.Z. Minimization methods for non-differentiable functions. Berlin: Springer-Verlag, 1985. 178 p.
- [3] Журбенко Н.Г., Чумаков Б.М. Программное управление коэффициентами растяжения r -алгоритма. *Теорія оптимальних рішень*. Київ: Ін-т кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України, 2012. С. 113–118.
- [4] Журбенко Н.Г. Численная эффективность одной модификации r -алгоритма. *Теорія оптимальних рішень*. Київ: Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України, 2017. С. 33–38.
- [5] Журбенко Н.Г., Лиховид А.П. К численной эффективности одной модификации r -алгоритма. *Комп'ютерна математика*. К.: Ін-т кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України, 2019. № 1. С. 2–10.

On one family of subgradient algorithms with space transformation

Mykola Zhurbenko, Oleksii Lykhovyd

The article presents a brief description of the results of the development of a family of subgradient algorithms for minimization using dilation operators of space of variables ($r(\sigma)$ -algorithms). $r(\sigma)$ -algorithms are modifications of N.Z. Shor's r -algorithm. Unlike r -algorithm, the values of space dilation coefficients in $r(\sigma)$ -algorithms are programmatically determined during the execution of the algorithm. It is essential that to determine the values of step coefficients in $r(\sigma)$ -algorithms, there is no need to use the procedure of one-dimensional minimization in the direction – the algorithms can be used with a constant step in the transformed space of variables.

Отримано 25.03.23